

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 1228/11

לפני : כבוד השופט א' רובינשטיין
כבוד השופט ע' פוגלמן
כבוד השופט נ' סולברג

המערער : ד"ר אמנון רפאל, עו"ד

נגד

המשיבים : 1. אשר רבינוביץ, עו"ד
2. ירון מהולל, עו"ד
3. איתמר ענבי, עו"ד
4. אורי סודרי, עו"ד
5. ישראל ברון, עו"ד – בתפקידו ככונס הנכסים של השותפות

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו
בה"פ 994/00 מיום 3.1.2011 שניתן על-ידי כבוד השופט ח'
ברנר

תאריך הישיבה : י"א באייר תשע"ב (3. 5. 2012)

בשם המערער : עו"ד אמיר ויתקון

בשם המשיבים 1-2 : עו"ד מיכאל שפיגלמן ; עו"ד ילנה וולובסקי ; עו"ד
עידן ריבה

בשם המשיב 3 : עו"ד גיורא ארדינסט ; עו"ד מיכל טויסטר רוזנטל

בשם המשיב 4 : בעצמו

פסק-דין

השופט נ' סולברג:

1. במסגרת הליך כינוס נכסים הוגשה בקשה למתן הוראות לחייב את עורכי הדין המשיבים 1-4 (להלן: המשיבים) לשלם לקופת הכינוס סך של 4,267,000 ₪, המהווה 30.1% משווי המוניטין של שותפות עורכי דין בה נטלו חלק המבקש והמשיבים. הבקשה נועדה על מנת להעביר את הכספים אל עו"ד ד"ר אמנון רפאל, הוא המערער,

בטענה כי זהו שיעור אחזקתו בשותפות. בקשה זו נדחתה (ה"פ 994-00, כבוד השופט ח' ברנר), ועל כך הוגש הערעור דנא.

רקע

2. ברקע, שותפות במשרד עורכי דין רפאל, רבינוביץ, מהולל ושות' (להלן: השותפות) שנוסדה בשנת 1992, בה נטלו חלק המערער והמשיבים. ביום 30.6.2000 הוחלט לפרק את השותפות על רקע סכסוכים שנתגלעו בין השותפים. במשך שנים ארוכות התנהלו הליכים רבים ושונים בבתי המשפט לערכאותיהם ובמסגרתם מונה המשיב 5, עו"ד ורו"ח ישראל ברון ככונס נכסים של השותפות (להלן: הכונס). בשלב מקדמי של ההליך ניתנה החלטה על-ידי בית המשפט המחוזי בתל אביב (כבוד השופט ד"ר ג' קלינג, בה"פ 994/00 מיום 27.3.2003) אשר קיבל ערעור על החלטת הכונס שדן גם בשאלת המוניטין. גם על החלטה זו מלין המערער בערעור שלפנינו (להשלמת התמונה הדיונית בתיק זה ראו בהרחבה את ההחלטה ברע"א 4070/03 מיום 14.1.2004 ואת פסק הדין בע"א 7461/07 מיום 19.8.2010). בסופם של ההליכים ביקש הכונס להעביר את שווי המוניטין לעו"ד רפאל. המשיבים טענו כי לשותפות לא היה כל מוניטין מעבר למוניטין האישי של השותפים וכי רפאל נטל לעצמו את המוניטין, עת פתח משרד משל עצמו, תוך שהוא ממשיך לטפל בעניינם של לקוחות מרכזיים של השותפות. שאלת שווי המוניטין והאופן שבו יש להעריכו היא שעמדה בלב הכרעתו של בית המשפט המחוזי אשר בחן חוות דעת של מומחים מטעם שני הצדדים. בית המשפט המחוזי העדיף את חוות דעתו של המומחה מטעם המשיבים, פרופ' עודד שריג, וקבע כי שווי המוניטין של השותפות – להבדיל משווי המוניטין של כל אחד מהשותפים – הוא השווי המבטא את יכולתה של השותפות למשוך לקוחות מעבר ליכולתם של שותפיה לעשות כן מכח המוניטין האישי שלהם. נקבע, כי מדובר בסכום כסף זניח – 13,000 ₪ – כאשר חלקו של רפאל הוא 30.1% מסכום זה. כמו כן נקבע כי ככל שהייתה נטילה כלשהי של מוניטין השותפות, הרי שרפאל נטל ממנו במידה לא פחותה מזו שנטלו המשיבים. בהתאם, הבקשה לתשלום לקופת הכינוס נדחתה, ומכאן הערעור.

עיקרי טענות המערער

3. לטענת עו"ד רפאל פירוק השותפות נטל ממנו את כל זכויותיו והוא נותר חסר כל. שותפיו בנו שותפות חדשה שאינה אלא תעתיק מושלם של השותפות אשר ממנה נושל. לטענתו, פסק הדין של בית המשפט המחוזי מתמקד בשגגה במוניטין האישי, ויצר האחדה בינו לבין המוניטין של הפירמה, בעוד שהפסיקה קבעה כי אין מקום למוניטין אישי בכגון דא. העובדה שהתכונות האישיות תרמו למוניטין של העסק אינה

הופכת אותו למוניטין אישי. לשיטת המערער, על-פי הפסיקה, המוניטין הוא של השותפות ולא של השותף (זאת בהתבסס על ע"א 7493/98 שלמה שרון נ' פקיד השומה – יחידה ארצית לשומה פ"ד נח (2), 241 (להלן: עניין שרון)). המערער גורס שהמוניטין של השותפות שפורקה הוא מוניטין עצמאי, יש לו קיום משל עצמו, והוא אינו חלק מהמוניטין האישי של השותפים. לטענת המערער, אילו יישם בית המשפט המחוזי כהלכה את אשר נפסק בעניין שרון, התוצאה הייתה משתנה. לטענתו מסקנה זו מתחייבת גם מכח הוראות הסכם השותפות שנכרת בין הצדדים.

4. ביתר פירוט נטען כי ביום 23.6.2000 פורקה השותפות והוקמה שותפות חדשה בשם רבינוביץ, מהולל, ענבי ושות'. שותפות זו הייתה זהה בכל לשותפות הישנה, בהבדל אחד: שהמערער לא נטל בה חלק. השותפות החדשה המשיכה לפעול באותו משרד שבו התנהלה השותפות הישנה, וכל הפעילות הועתקה לשם. כך גם הלקוחות, עורכי הדין, העובדים והציוד עברו לשותפות החדשה. מבחינה חזותית ומהותית לא היה כל הבדל בין השותפות הישנה לבין השותפות החדשה. המערער מצא את עצמו מחוץ לשותפות ללא יכולת לספק שירותים משפטיים למי מהלקוחות של השותפות. לטענת המערער, עד למועד הפירוק הוא היה אחד השותפים המרכזיים המובילים בפירמה מכובדת של משרד עורכי דין, והחזיק בשיעור העולה על 30% מן השותפות שפורקה. עמד לרשותו צוות נרחב של עורכי דין וצוות ניהולי שסייעו לו בטיפול בלקוחות הרבים. הכנסתו הייתה גבוהה וגמלתו מובטחת. עם הפירוק, נושל המערער לטענתו מכל נכסיו בשותפות, וגימלתו פקעה ועברה מן העולם.

5. עוד נטען כי טעה בית המשפט בקובעו שחוות הדעת מטעם המערער אינה מתייחסת במישרין למוניטין. לשותפות לא היו נכסים קבועים או נכסים בלתי מוחשיים אחרים. לפיכך הערכת שווי המוניטין זהה להערכת שווי השותפות בכללותה.

6. כשל מרכזי בפסק הדין, לטענת המערער, נוגע לתפיסתו של בית משפט קמא את השותפות רק לאותו חלק עודף, העולה על השווי המצרפי של המוניטין האישי של חברי השותפות. תפיסה זו שגויה ונובעת מפרשנות מוטעית של החלטת השופט קלינג. קביעת בית משפט קמא אינה מתיישבת עם הלכת שרון, כי אין להסיק מהעובדה שללקוחות ניתן יחס אישי על העדר מוניטין. המשך ההיזקקות של הלקוחות לשירותי השותפות היא פועל יוצא של מוניטין. המוניטין הוא כח המשיכה של הפירמה. השותף תורם ביחס האישי ובתכונותיו להבאת הלקוחות, אך את התמורה בגין הפירות שהניבה השותפות לכל אותם לקוחות ובגין התיקים שבהם טיפל כל שותף, יכולה השותפות לנכס לעצמה. מדובר בנכס שניתן להעברה ולמכירה על-פי מה שנפסק בעניין שרון.

7. לטענת המערער, תפיסה נכונה של המוניטין בשותפות משליכה גם על דרך חישובו. מבחינה כלכלית רואים במוניטין את השווי של הפירמה מעבר לשווי הנכסים המוחשיים שלה. הואיל ולשותפות לא היו נכסים מוחשיים ברור ששווי המוניטין של השותפות משקף הלכה למעשה את שווי השותפות כולה. קביעת בית המשפט כי לשותפות לא היה מוניטין, משמעה, שלשותפות לא היה כל ערך כלכלי. לטענת המערער היה מקום לקבל את שיטת החישוב שהוצעה על-ידו, לפיה מוניטין השותפות הוערך ב-14.5 מליון ₪ לערך.

8. בנוסף מלין המערער על קביעת בית משפט קמא לפיה הוא נטל את חלקו במוניטין של השותפות. הודגש בהקשר זה כי השופט ברנר לא שמע ישירות את העדים ועל כן אין לו יתרון על פני ערכאת הערעור. לטענת המערער, בית משפט קמא קבע כממצא כי המשיבים השיגו את הסכמתם של מרבית הלקוחות לעבור אל השותפות החדשה. המסקנה המשפטית הנגזרת מכך היא כי המשיבים נטלו את רובו של המוניטין. היה מקום ליתן לכך ביטוי כספי ולקבוע שיש לחייב את המשיבים בגין החלק שנטלו מהמוניטין, בשיעור העולה על חלקם בשותפות. בהקשר זה הלן המערער על סירוב המשיבים להעמיד לפני בית המשפט את הדוחות הכספיים של הלקוחות. לטענתו, היה מקום ליתן משקל לכך שכל עורכי הדין, למעט אחד, עברו למשרד החדש, אולם בפועל בית משפט קמא קבע ממצא הסותר קביעה זו.

9. לטענת המערער, סעיפי ההסכם של השותפות, תומכים אף הם במסקנה בדבר קיומו של מוניטין לשותפות. כך למשל בסעיף 8.6 נכתב כי שותף לא יעסוק בעבודה אחרת למעט עיסוקים שלא יפגעו בכבוד השותפות או במוניטין שלה. ההסכם גם מתייחס ללקוח של השותפות, להבדיל מהלקוחות של שותף כלשהו (סעיף 12.2.1). המערער הפנה לסעיפים שונים המלמדים כי שותף זכאי לדמי מחלה, נכות ופנסיה (סעיפים 13.1.4 ו-13.6). מכאן סבור המערער כי הוכחה כוונה ליצור המשכיות לתנאים הסוציאליים גם במקרה של פירוק.

10. המערער מלין כאמור גם על החלטה קודמת שניתנה בתיק (החלטת השופט ד"ר ג' קלינג מיום 27.3.2003). לטענת המערער בהחלטה נקבע כי תיקי לקוחות אינם חלק ממוניטין, בעוד הפסיקה קבעה שתיקי הלקוחות הם חלק מהמוניטין. לשיטת המערער, בפסק הדין ניתנה פרשנות שגויה להחלטת השופט קלינג, שכן ההחלטה לא נתכוונה לערוך חישוב של המוניטין האישי ולהפחיתו מהמוניטין של הפירמה.

11. לטענת המערער, קביעתו של השופט קלינג בנושא הזכות לגמלאות סותרת את הסכם השותפות. לפי סעיף 16 להסכם, הזכות קיימת מרגע ההצטרפות לשותפות. התחייבות זו יש לפרוע לפני חלוקת נכסי השותפות שפורקה. לטענת המערער, מגיעות לו זכויות לגמלה בגין השנים שבהן השותפות הייתה קיימת. עוד נטען כי הסכם השותפות הופר הפרה יסודית ומכאן שיש להעמיד את חלקו כפי שהיה מלכתחילה, בשיעור של 34.65%.

12. בשולי הדברים נטען כי טעה השופט קלינג כשביטל את החלטת הכונס תוך חריגה מגדר המחלוקת בין הצדדים. כונס הנכסים חייב את המשיבים להשיב לקופת השותפות סך של \$10,000 שקיבל עו"ד הרמן כהלוואה מהשותפות שפורקה, ואת הסך של \$5,000 שקיבל כמענק, בעוד המשיבים הסכימו שעו"ד הרמן חייב להחזיר את ההלוואה, והמחלוקת התמקדה רק בהחזרת המענק שכן מדובר בחוב כלפי השותפות שאינו פוקע עם פירוקה. המערער גם סבור כי היה מקום להשיב את המענק שהוא בגדר חוב כלפי השותפות שפורקה. לפיכך לא היה מקום לבטל את החלטת הכונס. לבסוף נטען כי יש לחייב את המשיבים להחזיר סכומי כסף הקשורים להשקעה במשרד בחיפה. מדובר בסכום של 388,822 ₪. המשיבים נהנו מהשקעה כספית זו ועל כך יש לחייבם.

תשובת המשיבים

13. מנגד טוענים המשיבים 1 ו-2 כי במותבים השונים שדנו בטענות הצדדים נקבע כעניין שבעובדה על בסיס הראיות כי בעקבות פירוק השותפות, פתח המערער פרקטיקה משגשגת משלו, במסגרתה העניק שירותים משפטיים ללקוחותיו. הוא העסיק חלק מעובדי השותפות שפורקה ועשה חיל לעצמו ולביתו. טענות המערער כי המשיבים גנבו ממנו את מטה לחמו והוא נותר חסר כל, משוללת יסוד. לטענתם, לא ניתן לקבל את התזה של המערער לפיה יש לחשב את שווי המוניטין של השותפות שפורקה ככוללת בחובה את שווי המוניטין האישי של השותפים. בכך מבקש המערער להעשיר את עצמו ולפצותו גם בגין המוניטין האישי שלו. לטענתם, המערער לא עמד בנטל ההוכחה המוטל עליו. עדותו של המומחה מטעמו, ד"ר עובדיה, התפוגגה בחקירה הנגדית (סעיפים 24 – 29 לפסק הדין). בניגוד אליו, חוות דעתו של המומחה מטעמם, פרופ' שגיב, נמצאה מקיפה, יסודית מאוד ומשכנעת וכך גם עדותו שלא נסתרה בחקירה הנגדית (סעיף 30 לפסק הדין). לטענת המשיבים, אין מקום להתערב בממצאים העובדתיים שנקבעו. בדין הגיע בית משפט קמא למסקנה כי לנוכח חייה הקצרים של השותפות ועברה הלא-יציב, לא הקימה השותפות ולא גיבשה מוניטין בעל ערך משל עצמה, מעבר למוניטין האישי של חבריה. משפתח המערער פרקטיקה משל עצמו, תוך שימוש בשמו, במסגרתה העסיק חלק מעובדי השותפות לשעבר ושירת חלק

מלקוחותיה, הרי שאף אילו היה לשותפות מוניטין כלשהו, המערער נטל עִמו לפחות את חלקו היחסי בה. מסקנה זו נגזרת מהממצאים העובדתיים שנקבעו על-ידי בית המשפט המחוזי.

14. כאשר לטענות בעניין הלכת שרון, נטען כי על-פי מה שנפסק שם יש להוכיח בראיות את דבר העברת המוניטין, כאשר יש לכך שני סממנים עיקריים: תניית אי-תחרות, ומכירת העסק כעסק חי. סממנים אלו לא התקיימו בנסיבות הענין דנן. רק משהוכחה העברת המוניטין, ניתן לחשב את שוויו. קביעות השופט קלינג והשופט ברנר עולות בקנה אחד עם הלכת שרון. השופט קלינג קבע כי מוניטין של שותפות עורכי דין הוא הערך העודף, מעבר לסכום כוח המשיכה האישי של היחידים השותפים. שכן, פשיטא שכישוריהם האישיים של השותפים ויכולתם למשוך לקוחות מהווים את התשומה החשובה ביותר בייצור ההכנסה. פסק הדין בעניין שרון ציין שהשיטה השיורית האמריקאית היא שיטה ראויה. השופט ברנר יישם את השיטה השיורית בקובעו כי יש להפחית משווי העסק את השכר הראוי לשותפים בגין ייצור הכנסות. הוסיף על כך השופט ברנר בקובעו כי לצורך חישוב המוניטין יש להפחית משווי העסק את השכר הראוי המגיע לשותפים בגין תרומתם. עוד נטען, כי לא ניתן לומר שהמוניטין של השותפות הועבר, שכן המערער פתח פרקטיקה מתחרה ומשך אליו את לקוחות השותפים הוותיקים והתחרה מולם גם ביחס ללקוחות חדשים.

15. משיב 3, הוא עו"ד ענבי, ציין בנוסף כי הצטרף לשותפות כשנה ו-4 חודשים בטרם פורקה. הוא הביא עִמו לקוחות לשותפות, אולם הכנסותיו האישיות ירדו ב-43% ביחס להכנסותיו ערב הצטרפותו לשותפות. הודגש כי אופייה של השותפות התבטא באוסף של פרקטיקות אישיות שהביא עִמו כל שותף ואשר עזבו עִמו לאחר פירוקה. חרף האמור הוא נאלץ להתמודד עם הליכי סרק מטעם המערער שהיה שותפו לזמן קצר ואשר תבע ממנו לשלם סכומי כסף עתקים. לטענתו, גם אם היה נפסק שמי מן המשיבים נטל עִמו ממוניטין השותפות, אין בכך כדי לסייע למערער. שכן, הסכם השותפות המתייחס לפירוק השותפות אינו מטיל מגבלות לעת פירוקה, ואינו קובע שיש לקיים התחשבנויות לגבי מוניטין בשעת הפירוק. בכל מצב, הפסיקה קובעת כי בפירוק השותפות כל אחד הולך לדרכו כשהמוניטין שלו עִמו. עוד נטען כי אין ממש בטענה שפסיקת בית משפט קמא סותרת את הלכת שרון. בית משפט קמא התבסס על מומחה מטעם המשיבים אשר חישב את המוניטין על-פי השיטה השיורית שהותוותה בהלכת שרון. מוסיפים המשיבים וטוענים כי ההליך שהתקיים לפני השופט קלינג לא עסק בתביעה נגד המשיבים, מדובר היה בהליך ביניים, כאשר בא כח המשיבים טען שאין בכוונתו לחקור עדים הואיל ומדובר בשאלה משפטית.

16. באשר להסכם השותפות נטען כי מדובר בהסכם מפורט שנכתב על-ידי המערער. ההסכם אינו מורה על התחשבות כלשהי בעניין מוניטין השותפות בעת הפירוק. באשר לסעיף 6.8 שקובע שאין לעסוק בעיסוק שיפגע בשותפות ובמוניטין נטען כי אין בכך ראייה לעצם קיומו של מוניטין, משום שלא ניתנה למוניטין כל משמעות כלכלית בהסכם. סעיף 12.2 אף הוא אינו תומך בטענת המערער לקיומו של מוניטין. מדובר בסעיף אשר מגן על השותפות בחייה בעת פרישה של שותף, ולא עם פירוקה, והוא אינו מזכיר מוניטין. טענה באשר לסעיף 13.1.4 להסכם נטענה לראשונה בערעור זה, ואין מקום לקבלה מטעם זה, מה גם שאין מדובר בהתחשבות בגין מוניטין בפירוק השותפות, אלא בהתחייבות לתשלום לשותף שפרש. כך גם הסדרים אחרים שבהסכם, אינם עוסקים בפירוק השותפות, והמוניטין אינו מוזכר בהם. באשר להלכת שרון הודגש כי שם דובר על מכירת עסק חי תוך קיומה של תניית אי-תחרות, ואילו בענייננו המערער לא מכר את המוניטין שלו ולא התחייב לאי-תחרות. בפועל המשיך המערער להתחרות על לקוחות של השותפות. השותפות חדלה להתקיים כעסק חי ועל כן פירות המוניטין האישי לא עברו לשותפות. המשיב 3 פירט בהרחבה את התשתית העובדתית המתייחסת לכמות התיקים שהמערער נטל עמו, המלמדת לשיטתו כי ככל שהיה מוניטין לשותפות, נטל המערער את חלקו בעקבות פירוקה.

17. משיב 4 הדגיש כי טענות המערער מנוגדות לחופש העיסוק, משום שלטענתו עצם העובדה שהמשיבים המשיכו לעסוק במקצוע לאחר פירוק השותפות, הריהי גזילה של המוניטין. אלא שהלקוחות אינם נכס של מאן דהוא. ההגדרה המשפטית של מוניטין מובילה אף היא למסקנה דומה. באשר לטענה בדבר תשלום גמלה, נטען כי ההסכם אינו מקנה זכות שכזו. אין מקום לתשלום כאשר קופת השותפות ריקה ואף צד אינו ממשיך להפריש כספים לקופת השותפות. בכל מצב, על-פי קו זה גם המערער צריך לשלם כספים לשותפיו עבור הגמלאות שלהם. באשר לטענה בדבר הפרת הסכם השותפים מיום 6.6.1999, וכי יש לשנות בשל ההפרה את חלקי השותפים בשותפות, נטען כי המערער לא הודיע על ביטול ההסכם משנת 1999, וספק אם סוגיה זו נתונה לסמכות הכונס. הכונס אף הפנה את המערער לנקיטת הליכים בבית המשפט המוסמך והוא בחר להימנע מנקיטת הליכים נפרדים והגיש ערעור לפני השופט קלינג. השופט קלינג אשרר את החלטת הכונס והוסיף שלא ניתנה הודעת ביטול תוך זמן סביר כפי שנדרש על-פי החוק. באשר להלוואה שניתנה לעו"ד הרמן, אין מחלוקת בין הצדדים כי הרמן חייב להשיב את ההלוואה לשותפות. ככל הידוע הוא אף עשה כן בהתאם להסכם שנחתם עמו. בכל מצב, אין לחייב את המשיבים בהחזר ההלוואה. באשר למענק, מדובר בהשקעה של השותפות בחייה, שלא תזכה להנות ממנה. אין בכך כדי להקים זכות תביעה.

18. בעניין שלמה שרון נדרש בית המשפט לבחינה מעמיקה של השאלה כיצד יש לחשב מוניטין במכירת עסק לצורכי מס. השופט א' ריבלין עמד על הקושי הקיים בהגדרת מוניטין, קושי שאינו יחודי למשפט הישראלי, והוא נחלתן של שיטות משפט שונות (עניין שרון, פסקה 3 לחוות דעתו של השופט א' ריבלין). לא בכדי נמנע המחוקק הישראלי ממתן הגדרה ברורה למוניטין.

פרופסור י' ויסמן תרם נדבך נוסף להבנת המוניטין. כלשונו:

"במוניטין של עסק הכוונה לכוח המשיכה של עסק הגורם לבואם של לקוחות. הגורמים למוניטין עשויים להיות מגוונים, כגון כוח המשיכה של הסימן המסחרי של המוצר או השירות המוצע על ידי העסק; איכות המוצר או השירות; מחירי השירותים או המוצרים; יעילות העסק, מיקומו וכדומה" (י' ויסמן דיני קניין - חלק כללי (תשנ"ג) 360).

19. על רקע האמור הגיע השופט ריבלין בעניין שרון למסקנה שהמוניטין מבטאים: "את מכלול היתרונות שנצברו לעסק בשל תכונותיו - מיקומו, שמו הטוב, דימויו, איכות השירותים שהוא מציע ואיכות המוצרים שהוא מספק. העסק בעל המוניטין משמר את הרגלם של לקוחותיו לשוב ולפקוד אותו. בכך תיארונו את תכונותיהם של המוניטין". אולם הנדבך המרכזי במוניטין, כלשון השופט א' ריבלין "גרעין של המוניטין מצוי בקיומה של סבירות כי הלקוחות ישובו, מסיבה זו או אחרת, למקום העסק". בענייננו חלוקים הצדדים בשאלה למי שייך המוניטין: לשותפות או לשותפים. אכן, אין תשובה אחת וברורה לשאלה זו, והיא תלויה נסיבות. מחד גיסא, יכולה להיות פירמה בעלת שם 'נוצץ' שיש בו כח משיכה כלפי לקוחות. הדוגמאות לכך רבות, אך מפני נקיון הדעת, מוטב שלא לנקוב בפסק הדין בשמות המפורשים של פירמות שכאלה. מאידך גיסא, יכולה להיות פירמה בעלת כח משיכה כלפי לקוחות בשל פעילות השותפים או השכירים, מבלי שלפירמה, ככזו, או לשותפות, תהא תרומה כלשהי למשיכת הלקוחות. בתווך ישנן אפשרויות ביניים. הטעמים לחזרת הלקוחות יכולים לנבוע מסיבות רבות כדוגמת איכות המוצרים, יעילות העסק, מיקומו ועוד (ע"א 467/84 הוצאת עיתון "הארץ" בע"מ נ' שטולוורק ואח', פ"ד מב (1) 137, 139).

20. כאשר בשותפות עורכי דין עסקינן, אך לא רק, יש ליחס האישי שמעניק בעל העסק משקל רב בבחינת השאלה הרלוונטית לעניין המוניטין, והיא מה גורם ללקוח לחזור לבית העסק. אפנה שוב לדברי השופט א' ריבלין בעניין שרון:

"אכן, לעתים, שביעות רצונם של הלקוחות, ובעקבות זאת נטייתם לשוב לבית העסק, היא פועל יוצא של היחס האישי (personal interaction) שמעניק להם בעל העסק. מצב דברים שכזה מצוי, לרוב, אצל בעלי משלח-יד מסויימים המקיימים יחסי אמון מיוחדים עם לקוחותיהם, כגון עורכי-דין, רואי חשבון ורופאים. ברי, כי עצם היחס האישי אינו ניתן להעברה לאחר המחליט לרכוש את העסק. לא כן פירותיו של היחס הזה. היחס האישי שמעניק בעל העסק קשור לתכונותיו האישיות, וממילא הן אינן ניתנות להעברה. הן ילכו עם בעל העסק באשר ילך ויעמדו לו בעתיד (ראו: Spaulding v. Benenati, 442 N.E. 2d 1244, at p. 1245 (N.Y. (1982) (שם, פסקה 5).

21. בענייננו, בית המשפט בחן את המוניטין באמצעות חוות דעת מומחים. בית המשפט נימק באופן משכנע מדוע בחר שלא להסתמך על חוות הדעת שהוגשה מטעם המערער (עמודים 6-8 לפסק הדין). הגם שהמערער מלין על המסקנות העובדתיות, לא מצאתי טעות אשר מצדיקה את התערבות ערכאת הערעור. ניתנה תשובה מבוססת לטענותיו של המערער, לפיהן השותפות היא בעלת מוניטין מעבר למוניטין של חבריה. בהקשר זה ניתן משקל לעברה הבלתי-יציב של השותפות; למשך הזמן הקצר שהשותפות פעלה בו; לשינויים התכופים בהרכב השותפים; שינוי בשם ובכתובת שלא גילו יציבות לאורך זמן. צויין שהשותפות בהרכבה האחרון פעלה רק שנה אחת. הלקוחות נוהלו מבחינה חשבונאית באופן נפרד לכל שותף. לאחר פירוק השותפות נותרו הלקוחות בטיפול אצל השותף שאליו הם היו משוייכים. ניתן משקל לעמדתו של המומחה מטעם המשיבים לפיה המוניטין של השותפות נבנה לאורך שנים רבות ולעיתים במשך 50 שנה, כדוגמת פירמות הנושאות את שם המייסדים לאחר מותם (פסקה 28 לפסק הדין). אכן, יש ליתן משקל של ממש למשך הזמן כאשר מדובר ברכישת מוניטין. משמעות הדברים בענייננו איננה שלא הוכח קיומו של מוניטין. נדמה כי הן המערער, הן שותפיו, זכו למוניטין, עשו חייל בעסקיהם, ועוד נתכנו להם עלילות. אולם לעיתים מזומנות שייך המוניטין לאדם הפרטי ורק לו. כך למשל מצינו במקורותינו עוד מקדמת דנא: "ארבעה הם שיצא להם מוניטין בעולם: אברהם, ואעשך לגוי גדול - יצא לו מוניטין... יהושע... 'ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ' יצא לו מוניטין בעולם... דוד... 'ויצא שם דוד בכל הארצות' יצא לו מוניטין בעולם... מרדכי, 'כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות' יצא לו מוניטין" (בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך, פרשה לט, יא ד"ה ואעשך לגוי גדול). בנסיבות העניין דנן, ועל רקע התשתית העובדתית שנקבעה על-ידי בית המשפט, אין די בהוכחת המוניטין האישי של השותפים על מנת לשייכו לשותפות.

22. המערער מבקש ליתן משקל רב להתנהגות המשיבים לאחר שהשותפות פורקה, בכך שהללו השתלטו על המשרד, השתמשו במוניטין שלו, ורק אותו הדירו והותירוהו מחוץ למשרד. ברם, מעבר לעובדה שאף רכיב עובדתי לא עומד לבדו, נדמה שגם לכך נתן בית המשפט מענה המבוסס על חומר הראיות. נקבע כי גם התנהגותם של השותפים בשותפות מתיישבת עם המסקנה שלשותפות לא היה מוניטין בעל משמעות מעבר למוניטין של יחידה. שותפות זו התפרקה מקץ חצי שנה בלבד ויחידה הצטרפו למשרד אחר מבלי ששםם נתווסף עמם.

23. הניסיון של המערער לתקוף את האופן שבו העריך בית המשפט את שווי המוניטין, אינו אלא ניסיון לשנות ממצאים עובדתיים שנקבעו על בסיס חומר הראיות. אכן, תחשיב של מוניטין הוא עניין מורכב ואין די בחישוב אריתמטי פשוט. אולם בית המשפט בחר בעניין זה להעדיף את חוות דעתו של המומחה מטעם המשיבה, שנמצאה מקיפה, יסודית מאוד ומשכנעת וכך גם עדותו (פסקה 30 לפסק הדין) ויש בה דמיון לשיטה השיורית שאומצה בהלכת שרון. אינני מתעלם מהכשלים – שעליהם הצביע המערער – בחוות הדעת מטעם המשיבים. אך גם בית משפט קמא לא התעלם מטענותיו בעניין זה. נקבע כי על המערער להוכיח מהם הנתונים הרלוונטיים לחישוב המוניטין, ולא להסתפק בניגוח הממצאים של המומחה מטעם המשיבים. משחוות דעתו של המערער לא עמדה בביקורת השיפוטית, אין ניתן לומר כי יש מקום להתערבות בממצאים העובדתיים שנקבעו בשאלת הערכת שווי המוניטין.

24. לא זו אף זו. בל נשכח כי בית משפט קמא לא הסתפק בהערכת שווי המוניטין – שנמצא זניח – אלא קבע גם כי מחומר הראיות עולה באופן ברור כי ככל שהיה לשותפות מוניטין משל עצמה, הרי שרפאל נטל ממנו חלק, לא פחות ממה שנטלו המשיבים (פסקה 39 לפסק הדין). מסקנה זו בוססה בחומר הראיות, ולא מצאתי בה כל דופי. יש לכך נפקות גם במשור המשפטי כאשר אנו בוחנים את אשר נפסק בעניין שרון. בענייננו, ובניגוד לעניין שרון, אין בנמצא התניית אי-תחרות שאסרה על השותפים לעבוד עם הלקוחות הקודמים. בפועל, המערער לקח חלק נכבד מלקוחות השותפות ועבד עמם לאחר פירוק השותפות. כך עשו גם המשיבים. פירות המוניטין האישי של השותפים לא עברו לשותפות באופן המאפשר להם להנות מהמוניטין האישי של השותפים לאחר פירוקה. כמו כן מן הראוי להדגיש כי השותפות החדשה שאליה עברו המשיבים חדלה לפעול לאחר זמן קצר וחבריה עברו למשרד עורכי דין אחר.

25. הממצאים העובדתיים שנקבעו משליכים באופן ישיר על טענת המערער כי בית המשפט המחוזי יישם באופן שגוי את הלכת שרון. נדמה כי ניסיון המערער להצביע על

מוניטין של השותפות ולכמת אותו, לא הוכח כנדרש, ואף נקבעו ממצאים השוללים זאת. ניסיון המערער להציג את עצמו כמי שנושל ונותר חסר כל אינו עולה בקנה אחד עם קביעות בית משפט קמא. כך למשל נקבע כי הוא נטל עמו תיק לקוחות בשווי כלכלי רב והמשיך לעבוד ולבסס את עצמו לאחר פירוק השותפות. אין צורך להכריע בטענות העוסקות בשאלה מי מהשותפים לקח עמו יותר לקוחות. אף זו שאלה שעוסקת בממצאים שבעובדה. די לומר שיש בכך כדי לשים בפרופורציה הנכונה את טענות המערער בעניין. לא מצאתי ממש בטענות נגד החלטת השופט קלינג, שהיא בגדר החלטת ביניים, שאף קדמה להליך הקונקרטי נגד המשיבים, וניתנה בטרם נקבעו הממצאים העובדתיים העומדים ביסוד פסק הדין. לא מצאתי סתירה ממשית או טעות במה שנפסק, על רקע החלטת השופט קלינג. בית המשפט נדרש לבחון את הערכת שווי המוניטין ועשה את מלאכתו נאמנה. גם אם נניח כי קיים מוניטין, הרי שיש להוכיחו על מנת להעריך את שווי. לא יועיל אפוא בהקשר זה להתפלפל, האם פסק הדין מפרש את ההחלטה באופן נכון או שגוי. דיינו בקביעה שפסק דינו של בית משפט קמא נשען על תשתית עובדתית איתנה ולא נפלה בו טעות משפטית המצדיקה את התערבות ערכאת הערעור.

26. כיוצא בזה, לא מצאתי ממש בטענות המערער על כך שסעיפי הסכם השותפות מסייעים לו בהוכחת המוניטין. אין מדובר בהסדרים המתייחסים במישרין ובאופן ברור למוניטין. לא נקבעו הסדרים ספציפיים לחלוקת המוניטין בעת הפירוק. ההסכם שותק בעניין זה. הניסיון להקיש מסעיפי ההסכם שאליהם הפנה המערער לשאלת המוניטין 'מותח' את מילותיהם מעבר למידותיהן. בכל מצב, אין בטענות כדי לגבור על הממצאים שקבע בית משפט קמא, אשר כאמור לא נמצא בהם דופי. גם לא מצאתי ממש בטענות כי יש להשיב כספים מסוימים לידי המערער. גם אם יש להשיב כספים לקופת השותפות, אין בטענות המערער כדי לבסס עילת תביעה אישית נגד המשיבים. סוגיית הגמלה קיבלה מענה בהחלטת השופט קלינג ואין מקום להתערב במה שנפסק.

27. לנוכח האמור אציע לחבריי לדחות את הערעור, ולחייב את המערער לשלם למשיבים הוצאות ושכ"ט עו"ד בסך כולל של 50,000 ₪ (20,000 ₪ למשיבים 1 ו-2; 15,000 ₪ למשיב 3 ו-15,000 ₪ למשיב 4).

א. מסכים אני לחוות דעתו של חברי השופט סולברג. נושא המוניטין עולה בפסיקתנו בהקשרים שונים – בענייני מס (כמו בע"א 7493/98 שרון נ' פקיד השומה פ"ד נח(2), 241, אליו נדרש חברי בהרחבה); בענייני שיתוף בין בני זוג (בע"מ 4623/04 פלוני נ' פלונית (לא פורסם); בע"מ 5879/04 פלוני נ' פלונית, פ"ד נט(1) 193); וגם במקרים של שותפות כמו בענייננו. כיון שהמדובר ברכיב בלתי מוחשי, "וירטואלי", שאינו ניתן בקלות לכימות, לא בכדי נקבע, בהקשר של "נכסי קריירה" (ביטוי אינו חביב עלי כשלעצמו) בבע"מ 4623/04 הנזכר, כי המשך פיתוחה של הקביעה העקרונית באשר למוניטין יבוא בפיתוח פסיקתי הדרגתי.

ב. במישור השותפויות בין עורכי דין, כמות שכתב חברי בפסקה 21, יתכנו דגמים שונים ליצירת מוניטין ולשאלה אם המוניטין משויכים לשותפות או לשותפים. ישנן דוגמאות לפיהן יוצאים לשותפות מוניטין ככזאת, והדבר קיים להבנתי במשרדי עורכי דין מסוימים, ויתכנו מקרים שבהם עורכי הדין רוכשים להם מוניטין ב"שם האיש", שם שלהם. המערער דנא - בלא לפגוע כמוכן בחבריו, שכבודם במקומם, ובמוניטין שלהם איש איש - דומני שהוא בעל מוניטין רב שנים בתחום המיסוי גם בכתיבה מקצועית רבה וגם כעורך דין. כפי שציין חברי, מה שמעבר לכך לעניין מוניטין של השותפות לא הוכח כדבעי, ומכאן התוצאה.

ג. חברי התיחס למקורותינו לעניין המוניטין. במקצת הרחבה אביא מדברים שאמרתי בבע"מ 5879/04 הנזכר, פסקה ג(6), בעמ' 198:

"אגב אורחא אציין, כי המונח מוניטין שראשיתו מטבע (בלשון רבים למוניטה) של מלך (ראו, למשל, מילון גור), היה בהתפתחות לשונית למונח שעניינו "שם טוב, פרסום לתהילה או לשררה" (שם). מדרש רבה (בראשית, פרשה ל"ט) משלב בין השניים, בהביאו ארבע דמויות שזכו לשם על פי המקרא, ולכל אחד מהן היה מטבע שמשני צדיו צורות אופייניות שונות. נאמר שם "ארבעה הם שיצאו להם מוניטין בעולם, אברהם "ואעשך לגוי גדול", בראשית י"ב ב', יצאו לו מוניטין (מטבע - א"ר) ומהו מוניטין שלו, זקן וזקנה מכאן, בחור ובתולה מכאן; יהושע "ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ" (יהושע ו' כ"ז), יצא לו מוניטין בעולם; וכך גם לגבי דוד ומרדכי, שיצאו שםם ושמעם והיה להם מוניטין, שם ומטבע שירדו כרוכים. הדברים מופיעים במקומות שונים בהשאלה לשם טוב, אך גם כנכס בעל ערך כלכלי (ראו שו"ת חוות יעקב לר' יעקב עדס,

ירושלים, המאה הכ', אבן העזר ל"ז (פסק דינו המובא בפ"ד ד', רכ"ה). אולי לשם המחשה ראוי להביא מדברי הרב שמואל ווזנר, בעל שו"ת שבט הלוי, בתשובה מתשנ"ז (חלק י', סימן רע"ה), הכותב: "ומעשים בכל יום בבתי דינים פה, שמלבד כל הפסדים ורווחים, לוקחים בחשבון המוניטין, דהינו מה שהראשון (מי שמכר זכויותיו - א"ר) זכה על ידי שמו הטוב" (ההדגשה הוספה - א"ר)".

ד. כל אלה מלמדים אותנו כי למוניטין יש מקום במערכת כלכלית; אך כדי להפוך מוניטין אישיים לאלה של שותפות יש צורך בתשתית ראייתית סולידית, ובמקרה זה לא נסתייעא מילתא. כאמור, אצטרף לחברי.

ש ו פ ט

השופט ע' פוגלמן:

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט נ' סולברג.

ניתן היום, כ"ד בסיון תשע"ב (14.6.2012).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט